

ภาษาถิ่น: วิธีเรียนรู้และรักษา

ดร.ราตรี วัฒนารช*

เพลง “รวมดวงใจไทย ๔ ภาค”

อนันต์ บัวสุวรรณ ประพันธ์คำร้อง
จิตรกร บัวเนียม เรียบเรียงทำนอง

ร้องพร้อม

พระภูมิคุ้มกันเกล้าของชาวไทย

เสด็จไปทั่วแคว้นแดนสยาม

พระเมตตาคุณฟ้าแสงงดงาม

ทั่วสยามไม่แยกเผ่าเราคือไทย

ดาวใจ ไพจิตร

ถิ่นไทยงามแดนเหนือเมื่อครั้งก่อน

ทรงมุ่งสอนเลิกปลุกผีในถิ่นสยาม

โครงการหลวงนำราษฎรประกาศนาม

ทิ้งไม้งามไม้ผลคนเปรมปรีดี

สมเด็จพระยาพาดยอดสูงเสถียรสกล

ราษฎรรัฐช่วยตามรอยบาทไม้ขาดสาย

คุณพณพิทยชโลมจ่าไม่รู้คลาย

น้ำพระทัยสายพระเนตรเพื่อประชา

ยิ่งยง ยอดบัวงาม

แดนอีสานกันดารที่ราบสูง

พระทรงมุ่งอุปทานงานยิ่งใหญ่

เสด็จทั่วหัวระแหงที่ไกลไกล

น้ำพระทัยเบื้องบนชลประทาน

* รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สุนารี ราชสีมา

ทั้งดินน้ำทรงประทานงานเกษตร

ทั่วทุกเขตเพิ่มผลจนไพศาล

เพราะทรงห่วงประชาชนยากจนนาน

พระภูบาลนำไทยให้เป็นทอง

เอกชัย ศรีวิชัย

แดนบักซีได้ทะเลใป่าไม่สวย

เสด็จช่วยทรงศึกษาฟ้าสวดไส

ทั้งเกษตรคิดปะชนะใจ

ระบือไกลทรงคุณค่ามาช้านาน

ทรงประทับ ณ ทักษิณราชนิเวศน์

ทรงปกเกศเหนือเกล้าชาวสยาม

ทรงห่วงใยพระทัยรักแสงนงดงาม

พระเนตรตามองคนไทยใจแสนดี

สุเทพ วงศ์กำแหง

มรดกไทยศาสตร์ศิลป์ถิ่นสยาม

สายพระเนตรตรงดงามตั้งนามคุณนย์

ศิลปินาชีพบางไพรก่อไพบุลย์

ทั้งเพิ่มพูนงานรายได้ให้ประชา

ทรงเมตตาพัฒนาอบรมสอน

แผ่ขจรกว้างไกลไทยสืบสาน

ขยายผลเป็น OTOP ก่อเกิดงาน

ทรงสืบสานรักษาไว้เพื่อไทยเคย

* พระภูมินทร์ล้นเกล้าของชาวไทย

เสด็จไปทั่วแคว้นแดนสยาม

พระเมตตาดุจฟ้าแสงนงดงาม

ทั่วสยามไม่แยกเผ่าเร้าคือไทย *

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางภาษาและมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เพราะในประเทศไทยนอกจากจะมีคนไทยแล้ว ยังประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เช่น จีน มอญ เขมร ญวน กะเหรี่ยง ม้ง เย้า อีเก้อ ฯลฯ สาเหตุเป็นเพราะในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พระเจ้าแผ่นดินทรงยกกองทัพไปทำสงครามได้ชัยชนะมา ก็กวาดต้อนชนเผ่าเหล่านั้นเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย จึงทำให้มีชุมชนเหล่านั้นอยู่ในประเทศเรา และมีหลักฐานซึ่งเป็นสถานที่หรือถนนซึ่งบอกเผ่าพันธุ์ที่อยู่อาศัย เช่น บ้านญวน บ้านเขมร บ้านแขก บ้านฝรั่ง ถนนตานี เป็นต้น แต่พระเจ้าแผ่นดินในฐานะพระประมุขก็มีวิเทโศบายรวมเผ่าพันธุ์กลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ ให้เป็นไทย ด้วยพระเมตตาคุณคุณูปการให้ที่อยู่ทำมาหากิน และด้วยพุทธศาสนาที่นับถือร่วมกัน แม้ต่างศาสนาก็ทรงโอบอุ้มไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ ที่สำคัญยิ่งคือด้วยภาษาไทย ภาษาไทยของเราเองก็มีความหลากหลาย เพราะคนไทยในท้องถิ่นต่างๆ ใช้ภาษาแตกต่างกันไปตามถิ่นที่ตนอยู่ แต่ภาษาถิ่นทุกถิ่นอยู่ในตระกูลเดียวกัน ภาษาถิ่นจึงเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของท้องถิ่น เมื่อได้ยินคนพูดภาษาไทยบางทีก็บอกได้ว่าผู้พูดมาจากภาคใด จังหวัดใดของประเทศ

คำจำกัดความ

ภาษาถิ่น หมายถึง ภาษาย่อยของภาษาใดภาษาหนึ่ง ซึ่งแตกต่างกันไปตามท้องถิ่นที่ผู้พูดอาศัยอยู่

ภาษาไทยถิ่น หมายถึง ภาษาย่อยของภาษาไทย ที่ใช้สื่อสารกันในท้องถิ่นต่างๆ ในประเทศไทยและมีความต่างกันไปตามท้องถิ่น

ในบทความนี้ คำว่า “ภาษาถิ่น” ผู้เขียนมุ่งหมายถึงภาษาไทยถิ่น สาเหตุที่จะนำมาเขียนบทความแสดงความคิดเรื่อง “ภาษาถิ่น: วิถีเรียนรู้และรักษา” นี้ สืบเนื่องจากผู้เขียนได้ดูข่าวโทรทัศน์ เมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๔๙ เนื้อความในข่าวคือ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผู้ใหญ่ในกระทรวงศึกษาธิการ นำผู้เชี่ยวชาญชาวต่างประเทศเข้าเผ้ากราบบังคมทูลเกี่ยวกับนโยบายโรงเรียนสองภาษา และผู้เขียนได้มีโอกาสสนทนากับอาจารย์ผู้ใหญ่ทางภาษาศาสตร์เกี่ยวกับเรื่องนี้ อาจารย์ท่านนั้นได้ยกปัญหาภาษาไทยถิ่นว่าจะสูญหายถ้าครูภาษาไทยใจไม่กว้างที่จะให้สอนภาษาไทยในโรงเรียนโดยเฉพาะภูมิภาคต่างๆ ของประเทศ การนี้ทำให้มีความประสงค์จะแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับภาษาไทยถิ่น

ต่างๆ วิธีที่เราจะเรียนรู้และรักษาภาษาไทยถิ่นไว้ไม่ให้สูญหาย

การแบ่งกลุ่มภาษาไทยถิ่น

ภาษาไทยถิ่นอาจแบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ตามลักษณะที่คล้ายคลึงกันเป็น ๔ กลุ่ม ใช้พูดกันใน ๔ ภาค ของประเทศไทยคือ ภาษาไทยถิ่นเหนือ ภาษาไทยถิ่นอีสาน ภาษาไทยถิ่นใต้ และภาษาไทยถิ่นกลาง

ภาษาไทยถิ่นเหนือ ได้แก่ ภาษาไทยที่ใช้พูดกันในจังหวัดต่างๆ ในภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา นอกจากนี้ยังพบในภาคกลางบางส่วนเนื่องจากการอพยพเคลื่อนย้าย เช่น ในจังหวัดอุตรดิตถ์ ราชบุรี สระบุรี เป็นต้น

ภาษาไทยถิ่นอีสาน ได้แก่ ภาษาไทยที่ใช้พูดกันในจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือ อีสาน ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี อุตรดิตถ์ หนองคาย ขอนแก่น เลย ร้อยเอ็ด ยโสธร นครพนม มหาสารคาม สกลนคร หนองบัวลำภู อ่างนาจเจริญ กาฬสินธุ์ มุกดาหาร ชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ และสุรินทร์

ภาษาไทยถิ่นใต้ ได้แก่ ภาษาไทยที่ใช้พูดกันในจังหวัดต่างๆ ในภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดชุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี พังงา ภูเก็ต กระบี่ ตรัง สตูล นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส

ภาษาไทยถิ่นกลาง ได้แก่ ภาษาไทยที่ใช้พูดกันในจังหวัดต่างๆ ในภาคกลาง รวมทั้งภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และตะวันตก ได้แก่ กรุงเทพมหานคร และจังหวัดต่างๆ ที่เหลืออีก ๓๔ จังหวัด

ภาษากรุงเทพมหานครซึ่งเป็นภาษาถิ่นหนึ่งเป็นภาษาของเมืองหลวงจึงได้รับการยกระดับเป็นภาษาราชการและใช้ในการเรียนการสอนในโรงเรียน ในมหาวิทยาลัย ในการทำการค้า หรือในการติดต่อทางราชการ ฯลฯ การนี้มีผลดีเพราะผู้เชี่ยวชาญทางภาษาศาสตร์หลายคน เช่น นักภาษาศาสตร์สิงคโปร์ ชาวมาเลเซีย ได้ยกย่องว่าทำให้ภาษาไทยมีความเป็นหนึ่ง (Unique) เพราะไปที่ไหนๆ ก็ได้ยินภาษานี้

อย่างไรก็ตามภาษาไทยถิ่นที่ใช้ในแต่ละภาคดังกล่าว อาจแยกย่อยลงไปอีก เพราะในแต่ละจังหวัดอาจใช้ภาษาไทยถิ่นไม่เหมือนกันเลยทีเดียว เช่น ภาษาไทยถิ่นเหนือที่ใช้พูดกันในจังหวัดเชียงใหม่จะมีเสียงและคำบางคำต่างกับภาษาไทยถิ่นเหนือที่พูดในจังหวัดอื่นๆ ที่อยู่ในภาคเหนือด้วยกัน เช่น คำว่า “พี่สาว” เชียงใหม่

เรียกว่า “ปี้” แพร่ เรียกว่า “ไถ้” หรือ “ไถ้ย” (ตรงกับคำว่าใหญ่) น่านเรียกว่า “เอ้ย” หรือ คำว่า “ฝรั่ง” (ผลไม้) เชียงใหม่เรียกว่า “บะก้วย” ลำปางเรียก “บะหมั่น” แพร่เรียก “บะแก้ว” และน่านเรียก “บะก้วยแก้ว”

คนไทยในจังหวัดต่างๆ ในภาคกลาง เช่น จังหวัดสุพรรณบุรี ราชบุรี ระยอง สิงห์บุรี ก็มีเสียงหรือสำเนียงพูดไม่เหมือนภาษากลางกรุงเทพมหานคร เช่น คำว่า หู /hū:/ ภาษาถิ่นสุพรรณบุรีจะออกเสียง “หู้” /hū:/ และอาจใช้คำบางคำแตกต่างกัน เช่น ภาษาไทยถิ่นระยองใช้คำว่า “จัก” /càk/ ในความหมายว่า “รู้” หรือทราบ เช่น “ไม่จักบอกอย่างไร” มีความหมายว่า “ไม่รู้จะบอกอย่างไร” ภาษากลางเพช เก็บไว้ในคำซ้อน “รู้จัก” หรือใช้คำว่า “อาจ” ในความหมายว่า “กล้า” เช่น “จะไปก็ไปอาจ” มีความหมายว่า “จะไปก็ไม่กล้า” ภาษาไทยถิ่นเพชรบุรีใช้คำปฏิเสธ “ไม่” ไว้หลังคำกริยา เช่น “แม่ไปไม่” หมายถึง “แม่ไม่ไป” หรือ “เขากินไม่” หมายถึง “เขาไม่กิน”

เช่นเดียวกับภาษาไทยถิ่นใต้ที่ใช้พูดกันในจังหวัดสงขลาก็ไม่เหมือนกันทีเดียวกับภาษาไทยถิ่นใต้ที่ใช้พูดกันในจังหวัดนครศรีธรรมราช หรือจังหวัดพัทลุง ภาษาไทยถิ่นอีสานที่ใช้พูดที่จังหวัดอุบลราชธานีก็ไม่เหมือนกันทีเดียวกับภาษาไทยถิ่นอีสานที่ใช้พูดที่จังหวัดขอนแก่น หรือจังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อได้ฟังคนพูดจากกันคนในแต่ละท้องถิ่น จึงฟังกันออกว่าผู้พูดมาจากต่างถิ่น หรือเป็นคนถิ่นเดียวกันกับตน หรือแม้แต่คนภาคกลาง เช่นผู้เขียนซึ่งเป็นคนกรุงเทพฯ โดยกำเนิดพูดภาษาไทยกลางกับคนขับแท็กซี่แล้วเขาตอบ ก็ฟังออกว่าเขาเป็นคนถิ่นอื่น แต่ก็คิดเสมอว่าเขาเป็นคนไทยพี่น้องของเรา ไม่ใช่คนเผ่าอื่น

ความสำคัญของภาษาไทยถิ่น

ภาษาไทยถิ่นเป็นภาษาที่รักษาวัฒนธรรมและความเป็นเอกลักษณ์ของภาษา ในตระกูลไตได้ ดังนั้นในการศึกษาภาษาซึ่งมีทั้งความเจริญของงามและความเสื่อมนั้น เราจะทราบได้จากภาษาถิ่น เรื่องนี้พระยาอนุমানราชธรรมาได้แสดงความคิดเห็นไว้ในจดหมายโต้ตอบเกี่ยวกับภาษาไทย กับพระธรรมราชา นวตโร ว่า

โดยเหตุที่เราพูดกันอยู่ทุกวันนี้ ตามปรกติเราไม่ใคร่นึกถึงกันว่า ภาษาคืออะไร มีความสำคัญแก่เราในทางวัฒนธรรมเพียงไร ทำไมแต่ละภาษาจึงต้องมีภาษาถิ่น และเพราะด้วยเหตุใดภาษาจึงต้องมีทั้งเจริญและเสื่อมเหล่านี้ เป็นต้น

เราจะทราบเรื่องเหล่านี้ได้ย่อมอยู่กับการศึกษา ซึ่งต้องฟังพาทภาษาถิ่นเป็นหลักแห่งการศึกษา เพราะภาษาถิ่นย่อมรักษาวัดธรรมเดิมของชาติไว้ดีกว่าวัฒนธรรมจะมีสภาพเป็นความจริงของงามก็อยู่ที่รู้จักมรดกเดิมอันเป็นบุคลิกลักษณะของตนไว้ และมีปรับปรุงเสริมสร้างสิ่งใหม่ที่สมสมัยบนรากฐานมรดกที่รับไว้จนได้ เรื่องภาษาก็ฉันนั้น เพราะภาษาก็เป็นแห่งหนึ่งหรือเหลี่ยมหนึ่งในวัฒนธรรมของชาติ และเป็นเหลี่ยมใหญ่ด้วย

(พระธรรมราชาอนุวัตร และพระยาอนุমানราชธน, [ม.ป.ป.], น. ๑๙)

ความอีกตอนหนึ่งซึ่งท่านเน้นให้เห็นความสำคัญของภาษาถิ่นคือ

วัฒนธรรมย่อมมีบุคคล หมู่คณะ ท้องถิ่น ประเทศชาติ มีหลั่นๆ ต่างๆ กัน และมีระดับสูงต่ำก็ไม่เท่ากัน วัฒนธรรมของบุคคลก็เป็นของหมู่คณะ ของหมู่คณะก็เป็นของท้องถิ่น ของท้องถิ่นก็เป็นของประเทศชาติพอกพูนกันขึ้นไปจากน้อยไปหาใหญ่ แล้วในจำพวกเหล่านี้ยังแยกเป็นพวกสูงพวกต่ำอยู่ในชั้นอีกต่อหนึ่ง วัฒนธรรมที่เป็นส่วนใหญ่หรือเป็นพื้นฐานของชาติ ของหมู่คณะ ของท้องถิ่น ย่อมมีอยู่โดยเอกเทศ เมื่อรวมกันก็เหมือนคล้ายเสื้อทั้งผืน เมื่อแยกกันออกก็ไม่มีลายเสื้อ แต่ละลายเสื้อจะได้ก็มีส่วนต่างๆ ของเสื้อ ที่มีส่วนต่างๆ ไม่เหมือนกัน มาประกอบรวมกัน เพราะฉะนั้นวัฒนธรรมเดิมของหมู่คณะของท้องถิ่นที่เป็นเอกเทศ โดยเฉพาะของแต่ละแห่ง จะต้องรักษาและบำรุงไว้ เพราะเหมาะกับสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่แต่ต้องทะนุบำรุงก้าวหน้าด้วยจึงจะเจริญได้ต่อไป ถ้าบุคคล หมู่คณะ หรือท้องถิ่นมีวัฒนธรรมเหมือนกับส่วนรวม คือประเทศชาติของตนทั้งหมดเป็นแบบเดียวไม่มีแปลก มีใหม่ มีพิเศษเป็นเอกเทศของหมู่คณะ และท้องถิ่นก็แสดงว่าวัฒนธรรมของชาตินั้นตกอยู่ในอาการเสื่อม เหตุนี้การรักษาประเพณี ฯลฯ ที่ว่ารักษาไว้ในที่นี้หมายความว่าต้องให้ประสานกันไปกับวัฒนธรรมของส่วนรวมด้วย มิเช่นนั้นก็จะกลายเป็นแยกวัฒนธรรมถึงเสียหาย

(พระธรรมราชาอนุวัตร และพระยาอนุমানราชธน, [ม.ป.ป.], น. ๒๐)

จะเห็นได้ว่าภาษาไทยถิ่นคือวัฒนธรรม มีความสำคัญต่อการศึกษารักษาภาษาไทยโดยส่วนรวม เพราะภาษาถิ่นยังรักษาเอกลักษณ์ของภาษาในตระกูลไตของเราไว้ (ราตรีธันวารขร, ๒๕๓๐, น. ๒๐) ในขณะที่เดียวกันภาษาไทยกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นภาษาถิ่นหนึ่งได้รับยกฐานะเป็นภาษาประจำชาติ เพราะเป็นภาษาของเมืองหลวง ก็ควรเรียนรู้และรักษาเพราะถ้า “สิ้นภาษาไทยก็ไร้ชาติ” (ปรีชา ช่างขวัญยืน, ๒๕๔๔, น. ๑๑)

วิธีเรียนรู้และรักษาภาษาถิ่น

ในการรักษาภาษาไทยถิ่นทำได้หลายวิธี วิธีแรกที่สำคัญและจะมีส่วนรักษาภาษาถิ่นตามคำกล่าวของพระยาอนุমানราชชน คือ ต้องศึกษาให้เกิดความเจริญและประสานกับภาษาหรือวัฒนธรรมของส่วนรวมด้วย มิเช่นนั้นก็จะกลายเป็นแยกภาษานั้นๆ กับภาษาไทยซึ่งจะทำให้เสียหาย

วิธีเรียนรู้ตามวิธีนี้ก็คือ ในระดับก่อนอุดมศึกษาการค้นศัพท์ภาษาถิ่นแทรกอยู่ในแบบฝึกหัด ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาจนถึงระดับมัธยมปลาย ในระดับปริญญาตรีควรกำหนดเป็นวิชาหนึ่งในหลักสูตรภาษาไทย เป็นวิชาใหญ่คือวิชาภาษาไทยถิ่น กำหนดให้เรียนภาษาไทยทุกถิ่น ซึ่งเข้าใจว่ามีอยู่ในหลักสูตรของภาควิชาภาษาไทยทุกมหาวิทยาลัย โดยอาจกำหนดให้เป็นวิชาเลือก สำหรับภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้กำหนดเป็นวิชาเลือก ๓ หน่วยกิต ในชื่อ “ภาษาไทยถิ่น” เนื้อหารายวิชาที่ว่า “ศึกษาภาษาไทยถิ่นเหนือ ถิ่นอีสาน และถิ่นใต้ ในเรื่องระบบเสียงและคำในเชิงเปรียบเทียบกับภาษาไทยมาตรฐาน” สำหรับภาควิชาภาษาไทยในสวนภูมิภาค ผู้เขียนได้มีโอกาสให้คำปรึกษาอาจารย์ ภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในเรื่องนี้ โดยแนะนำให้กำหนดวิชาภาษาไทยถิ่นเป็นส่วนรวมหนึ่งวิชา และแยกเป็นวิชาของแต่ละถิ่นเป็นเอกเทศ คือ ภาษาไทยถิ่นเหนือ อีสาน และภาษาไทยถิ่นใต้และให้นักศึกษาทำรายงานเกี่ยวกับภาษาของภูมิกษณนั้นๆ เช่นคำศัพท์เฉพาะถิ่นเหนือ ถิ่นอีสานหรือถิ่นใต้ รวมทั้งกำหนดให้เรียนนิชาวรรณกรรมของถิ่นแต่ละถิ่นควบคู่กันไปด้วย ดังเช่นที่ผู้เขียนเคยเรียนในระดับปริญญาตรี ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อประมาณปี ๒๕๐๙-๒๕๑๐ และในระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยสวนภูมิภาคก็ควรเปิดวิชาภาษาและวรรณคดีไทยถิ่นของภูมิภาคตนเองเป็นกิจจะลักษณะ และเป็นที่น่ายินดีที่ทางคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้เปิดหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาและวรรณกรรมล้านนา ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๒๙ และบัณฑิตที่จบสาขานี้จะมีงานทำถ้าศูนย์วัฒนธรรมร่วมเกิดขึ้น เรื่องนี้คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาปรัชญา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ร่วมกับกระทรวงวัฒนธรรม และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรได้สัมมนาทางวิชาการเรื่อง “ศูนย์วิจัยวัฒนธรรมร่วมภูมิภาคเพื่อการพัฒนาประเทศในเชิงมนุษยศาสตร์: ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมในประเทศไทย เพื่อจัดทำแผนที่วัฒนธรรม ๔ ภูมิภาค” ไปแล้ว เมื่อวันที่ ๒-๓ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๔๙

วิธีที่สอง ได้แก่ การศึกษาวิจัยในระดับปริญญาโท ในมหาวิทยาลัยส่วนกลาง เช่น ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้มีการศึกษาค้นคว้า เป็นวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ในเรื่องเสียงและระบบเสียง ของภาษาไทยถิ่นเชียงใหม่ ระยะเวลาของ เพชรบูรณ์ นครราชสีมา นครศรีธรรมราช เป็นต้น และในมหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาค ก็มีผลงานวิจัยทางด้านภาษาถิ่น เป็นวิทยานิพนธ์ระดับ ปริญญาโทบัณฑิต ทั้งภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหาสารคาม คิดเป็นร้อยละ ๗๐ และภาควิชาภาษาไทย และภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยทักษิณ มีผลงานวิจัยทางภาษาถิ่นคิดเป็นร้อยละ ๘๘.๗ (ราตรี ธันวารช, ๒๕๔๘, น. ๒๐-๒๑) นับได้ว่ามหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาคได้ทำหน้าที่เหมาะสมในการ ส่งเสริมให้มีการศึกษาภาษาไทยถิ่นซึ่งมีความสำคัญดังที่พระยาอนุমানราชชนได้แสดง ความคิดเห็นไว้ดังนี้

โดยเหตุที่เราพูดกันอยู่ทุกวัน ตามปกติไม่มีใครนึกถึงว่าภาษาคืออะไร มีความสำคัญแก่เรา ในทางวัฒนธรรมเพียงไร ทำไมแต่ละภาษาจึงต้องมีภาษาถิ่น และเพราะด้วยเหตุใด ภาษาจึงต้องมีทั้งเจริญและเสื่อมเหล่านี้เป็นต้น เรา จะทราบเรื่องเหล่านี้ได้ย่อมขึ้นอยู่กับการศึกษา ซึ่งต้องฟังภาษาถิ่น เป็นหลัก แห่งการศึกษา เพราะภาษาถิ่นย่อมรักษาวัฒนธรรมเดิมของชาติไว้ดีกว่า วัฒนธรรมจะมีสภาพเป็นความเจริญออกงามก็ขึ้นอยู่กับที่มรดกอันเป็นบุคลิกลักษณะ ของตนไว้ และมีกรปรับปรุงเสริมสร้างสิ่งใหม่ที่ผสมยบบนรากฐานมรดกที่ได้รับ นี้ไว้ฉันใด เรื่องภาษาก็ฉันนั้น เพราะภาษาก็เป็นแห่งหนึ่ง หรือเหลี่ยมหนึ่งใน วัฒนธรรมของชาติ และเป็นแหล่งใหญ่ด้วย

(พระธรรมราชาอนุวัตรและพระยาอนุमानราชชน, [ม.ป.ป.], น. ๑๙)

ในทางภาษาศาสตร์ได้มีแนวคิดในการศึกษาภาษาในวรรณคดีต่างๆ ซึ่งผู้เขียนเอง ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาภาษาถิ่นในลิลิตพระลอ” เป็นรายงานประกอบวิชา “สัมมนา ภาษาไทยเปรียบเทียบ” เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐ ลิลิตพระลอเป็นวรรณคดีที่มีความไพเราะมาก จนได้รับยกย่องจากวรรณคดีสโมสรเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ ให้เป็นยอดคำประพันธ์ประเภท ลิลิต เรื่องลิลิตพระลอนี้ นางสาวสุภาพรรณ จารุเทวินทร์ ได้ศึกษาเปรียบเทียบภาษาไทย ถิ่นต่างๆ ในประเทศไทยไว้ในบทที่ ๔ ของวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ลิลิตพระลอทางภาษา” เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๐ และผู้เขียนเองก็พบว่าคำศัพท์ในลิลิตพระลอ

เป็นภาษาไทยถิ่นเหนือส่วนมาก และพบว่าคำบางคำในปัจจุบันใช้เป็นคำซ้อน ในลิลิตพระลอใช้เป็นคำเดียวซึ่งจะพบเป็นจำนวนไม่น้อย เช่น หน แปลว่า ทาง ดังปรากฏในโคลงที่ ๑๔๙ ที่ว่า

เมื่อนั้นสองราให้	ธิดา
สองอยู่คอนหนา	ท่านให้
พี่น้องโรยรา	ซาไป มาเลย
รักเร่งวานไปให้	ปู่เจ้าเราเตือน

(ลิลิตพระลอ, น. ๑๔๖)

ในปัจจุบัน หน ปรากฏในคำซ้อนภาษาไทยกรุงเทพฯ ว่า หนทาง และคำว่า หลอ แปลว่า เหลือ ปรากฏเป็นคำซ้อนในภาษาไทยกรุงเทพฯ ปัจจุบันว่า เหลือหลอ ในลิลิตพระลอก็ใช้คำนี้เป็นคำเดียว ในโคลงบทที่ ๔๙ ว่า

หาสิ้นสบส่ำถ้วน	มดหมอ
ทั้งแผ่นดินฤาหลอ	อยู่ได้
มาแก่พระเลื่องลอ	ฤาเคลื่อน คลายเคย
พระแม่ให้เห็นให้	ลูกท้าวพิศวง

(ลิลิตพระลอ, น. ๗๘)

ภาษาไทยกรุงเทพฯ จะรักษาภาษาถิ่นอยู่ในคำซ้อนซึ่งเรื่องนี้ รัตรี อัมวารชกร (๒๕๓๓, น. ๒๓๒-๒๕๙) ได้ศึกษาไว้ในบทที่ ๖ ว่าด้วยที่มาของคำที่นำมาซ้อนกัน ในวิทยานิพนธ์ระดับอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตเรื่อง “การศึกษาการซ้อนคำในภาษาไทย” พบว่าการซ้อนคำตั้งแต่สองถึงสี่หน่วย คำซ้อนจะเก็บภาษาถิ่นเหนือ เช่น เกี่ยวข้อง ขอบน้อม ภาษาถิ่นอีสาน เช่น กวดขัน พูดจา ขัดข้อง ภาษาถิ่นใต้ เช่น ขับร้อง ดูแล ดีวัน ถ่วงขาม (คำที่ขีดเส้นใต้คือคำภาษาไทยถิ่นนั้นๆ) เรื่องนี้ยังสามารถจะศึกษาต่อเป็นวิทยานิพนธ์ได้อีกหลายเล่ม จะเห็นได้ว่าวิธีซ้อนคำดังกล่าวเป็นวิธีสร้างคำขึ้นใช้ในภาษาไทยวิธีหนึ่ง และคำซ้อนที่ได้จะประชาสัมพันธ์ความหมายซึ่งกันและกันของคำที่นำมาซ้อนกัน ไม่ว่าจะเป็นคำไทยกับคำต่างประเทศหรือคำไทยกับคำไทยด้วยกัน ดังนั้นในการเขียนแถลงการณ์สำนักพระราชวังเกี่ยวกับพระอาการประชวรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้เขียนสามารถจะใช้ว่า “พระปิติกัณฐกัฐิ” นำและต่อด้วยคำว่า “กระดุกสันหลัง” เป็น “พระปิติกัณฐกัฐิกระดุกสันหลัง” ได้เลยโดยไม่ต้อง

ใช้วงเล็บ เพราะวิธีดังกล่าวเป็นวิธีไทยที่สามารถนำคำที่มีความหมายเหมือนกันมาซ้อนกันได้ และเป็นวิธีประชาสัมพันธ์ความหมายของคำในภาษาไทยอยู่แล้ว

นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์ คุณจรัล มโนเพ็ชร ศิลปินผู้ประพันธ์เพลงล้านนาคำเมือง ได้กล่าวว่าในการประพันธ์เพลง เขาจะใช้ภาษาไทยกลางมาซ้อนคำภาษาไทยเหนือเพื่อแปลภาษาไทยเหนือให้คนทั่วไปได้เข้าใจ เช่น ย่าง ภาษาไทยเหนือแปลว่า เดิน ก็นำคำว่า ก้าว ซึ่งเป็นภาษาไทยกลางมาซ้อน เป็น ย่างก้าว เป็นต้น

วิธีสุดท้ายที่จะเสนอ คือ ผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับสื่อบันเทิง ก็ควรมีบทบาทที่จะบันทึกภาษาไทยถิ่นออกมาเป็นเพลง ดังเช่น นาย ต. แจกชวน เจ้าของห้างหุ้นส่วนจำกัด ต. แจกชวน เจ้าของแผ่นเสียงตรากระต่าย บิดาของผู้เขียน ได้อัดเพลงไทย และผลิตเป็นแผ่นเสียง ๗๘ นิ้ว อาทิ เพลงซอ ซึ่งเป็นเพลงของชาวไทยถิ่นเหนือ เช่น ซอแอ่วสาวห้วยแก้ว ซอสมาชขอไทยทาน และละครพูดเรื่องแอ่วสาวแม่ฮ่องสอน นอกจากนี้ท่านยังได้อัดเพลงหมอลำซึ่งเป็นเพลงของชาวไทยถิ่นอีสาน เช่น หมอลำตาลถอดยอด ส่วนเพลงของชาวไทยถิ่นใต้ อาทิ เพลงหนังตะลุงคณะหนังเจริญ เรื่องเสนาชมไม้ และเรื่องสินไชยชมป่า เป็นต้น ทั้งหมดนี้เป็นการสื่อสารวัฒนธรรมไทยถิ่นแท้ๆ ผ่านภาษาในเพลง

ในปัจจุบันศิลปินที่เป็นชนชาวท้องถิ่นต่างๆ ก็ได้นำเอาวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเองออกมาถ่ายทอด เช่น ศิลปินชาวเหนือ เช่น จรัล มโนเพ็ชร สุนทรีย์ เวชานนท์ ศิลปินชาวอีสาน เช่น จินตหรา พูนลาภ ไมค์ ภิรมย์พร และศิลปินชาวใต้ เช่น เอกชัย ศรีวิชัย

เช่นเดียวกับการสร้างภาพยนตร์หรือละครทางโทรทัศน์จะกำหนดให้ตัวละครพูดภาษาไทยถิ่นหรือภาษาถิ่นของตัวละคร ตัวอย่างเช่น ภาพยนตร์เรื่อง “แจ๋ว” “๑๕ คำ เตือน ๑๑” หรือ “หนูเห็น เดอะมูฟวี่” หรือถ้าท่านดูรายการโทรทัศน์ทุกช่อง โดยเฉพาะช่อง ๑๑ ของกรมประชาสัมพันธ์ เมื่อมีการสัมภาษณ์คนถิ่นต่างๆ เขาจะพูดภาษาถิ่นของเขา ทางโทรทัศน์ก็จะวิ่งตัวอักษรไทยกลางตามคำพูดของเขาเหล่านั้น

ศิลปินเพลงร่วมสมัย ธงไชย แมคอินไตย์ ได้นำเสนออัลบั้ม “ธงไชย: ชุดห้องรับแขก” ได้แก่ เพลง “แฟนจ๋า” ซึ่งใจอื้อ บอยเป็นผู้ประพันธ์ทำนองและเนื้อร้อง เพลงดังกล่าวประยุกต์ภาษาไทยกลาง ภาษาไทยถิ่นเหนือ ภาษาไทยถิ่นอีสานและภาษาไทยถิ่นใต้ รวมทั้งภาษาอังกฤษปนอยู่เล็กน้อย เช่น คำว่า “กุซซี่” “ปราด้า” ซึ่งเป็นชื่อสินค้าแบรนด์เนมส์ และประโยค “ไอ ไอ โวนท์ไลน์” ซึ่งแปลว่า “ฉันไม่โกหก”

รวมไว้ในเพลง ในทางภาษาศาสตร์เรียกลักษณะดังกล่าวว่า “ภาวะปนภาษา” (Multilingualism) การร้องโดยนักร้องฝ่ายหญิงจะเป็นชาวไทยภาคต่างๆ ทั้งสิ้นดังนี้ นักร้องฝ่ายหญิงชาวอีสานคือ จินตรา พูนลาภ ชาวเหนือคือ แคทริยา อิงลิช และ ชาวใต้คือ นัท มีเรีย คำในภาษาถิ่นต่างๆ ที่พบในเพลงนี้มีดังนี้

ภาษาไทยถิ่นอีสานได้แก่ คำสรรพนาม “ช่อย” และ “เจ้า” คำกริยา “ย่าน” แปลว่า “กลัว” และคำว่า “ซี้ตั่ว” แปลว่า “โกหก” ในภาษาอีสาน ภาษาไทยถิ่นเหนือได้แก่ คำกริยา “ฮัก” คือ รัก “ซ้องเกี้ยว” คือ “เกี้ยวซ้อง” “ฮื้อ” คือ “ให้” คำนาม “ปี้” คือ “พี่” คำว่า “กำ” คือ “คำ” คำสรรพนาม “เจ้า” “ไผ่” และ “อ้าย” คำว่า “จืด” แปลว่า “มาก” คำว่า “หยั่ง” คือคำว่า “อย่าง” “ยะจะโต” คือ “ทำอย่างไร” ส่วน คำว่า “แต้” คือคำว่า “แท้” และคำว่า “ซี้ซู้” แปลว่า “โกหก” ในภาษาไทยกลางนั่นเอง ส่วนภาษาไทยถิ่นใต้ ได้แก่ คำว่า “แล้ง” แปลว่า “พูด” “ฉับ ฉับ” คือ “ซัด ซัด” คำว่า “ห่วย” คือคำว่า “อ่วย” คำว่า “นิ” เป็นคำลงท้ายในภาษาถิ่นใต้ และคำว่า “ซี้ฮัก” แปลว่า “โกหก” ในภาษาไทยกลาง

นับเป็นความสามารถของผู้ประพันธ์เพลงและนักร้องเป็นอย่างมากเพราะเพลงนี้เป็นการประชาสัมพันธ์ภาษาไทยถิ่นต่างๆ ให้เกิดความเข้าใจและความนิยมของประชาชนทั่วไปได้เป็นอย่างดี นับเป็นการเรียนรู้และรักษาภาษาไทยถิ่นได้อย่างแนบเนียนวิธีหนึ่ง

แฟนจำ

ใจดี บอย คำร้องและทำนอง

(สร้อย)

* แฟนจำ ฉันมาแล้วจะ อยู่นี้แล้วนะ เขยิบมาใกล้ๆ

อาลาวา

แฟนจำเราเป็นเนื้อคู่ รักจริงไม่คู่ ไ้อ้แม่ยอดซู้

ตาลาลา (๒ เที้ยว)

ธงไชย

สัญญาฉันรักแท้แต่เธอ จริงจริงเธอ รักจริงนะเธอ

นอน นอน นอน ยังแอบละเมอเพื่อถึงเธอ ฉันเพื่อถึงเธอ

จินตหรา	เจ้าคนกรุงช้อยสียานเจ้าหลอก
ธงไชย	อ๊ะ ถ้าพี่หลอกขอให้พี่ตาย
จินตหรา	งั้นสาบานให้พี่ฟ้าผ่าตาย
ธงไชย	ไอ้ ไอ้โวนที่ไลน์ ไอ้ ไอ้โวนที่ไลน์
จินตหรา	ซี้ตัว เบ เบ อ๊ะ ซี้ตัวตาลาลา (สามครั้ง)
จินตหรา	ซี้ตัว เบ เบ อ้าย (สร้อย*)
ธงไชย	ฮักปี่ดูสักก่า ปลวงปหลอก ฮักเจ้าพิลวัน ปักลึงปักลอก ฮักนักเหือไผ่ ฮักจาดนะแม่เอี้ย
แคท	กำลวงอ้ายหยั่งน้ำไหลเชี่ยว น้องบ่อยากข้องเกี่ยวคนหลายใจ
ธงไชย	กู่ซี้ ปราด้า พี่ก็มีฮื้อนะ
แคท	น้องจะยะจะใด กลุ่มใจแต่เจ้า ซี้จู้ เบ เบ อ๊ะ ซี้จู้ตาลาลา (สามครั้ง) ซี้จู้ เบ เบ อ้าย (สร้อย*)
ธงไชย	พี่ไม่ใช่ว่าเป็นคนที่แกลงไปเรื่อยนิ พี่เป็นคนพูดความจริง พี่เป็นคนไม่ใช่ฮัก พี่เป็นคนรักเดียวใจเดียว ถ้าไม่เชื่อไปดูเสือซี้ลึง ถ้าไม่จริงไปดูลึงซี้เสือ
นัท	พี่ไม่ต้องมาอ้างลึงอ้างเสือหรอก และก็ไม่ต้องอ้างเสืออ้างลึง ถ้ารักกันจริงก็แกลงให้จับจับ ฮึดตะพี่

ธงไชย	เชื้อพีตะน้องเฮ้ย มันห่วยมากเลยแม่เฮ้ย
นัท	ซี้ยก เบ เบ อ๊ะ ซี้ยกตาลาลา (สามครั้ง) ซี้ยก เบ เบ อ้าย (สร้อย*)
ธงไชย	โอไ้ๆๆๆๆๆๆ รักจริงจึงบอกนะ ไม่เคยจะล่อจะลวงใคร รักจริงจึงบอกนะ ไม่เคยจะคิดเป็นอื่นไกล (สี่ครั้ง)
(หญิงพร้อมกัน)	ซี้ตัว เบ เบ อ๊ะ ซี้ตัวตาลาลา (สามครั้ง) ซี้จู้ เบ เบ อ๊ะ ซี้จู้ตาลาลา (สามครั้ง) ซี้ยก เบ เบ อ๊ะ ซี้ยกตาลาลา (สามครั้ง) ซี้ไม้ เบเบ๋ อาย (สร้อย*)

จะเห็นได้ว่าทุกฝ่ายได้ทำหน้าที่ของตนในการรักษาภาษาไทยถิ่นโดยไม่รู้ลึกลับตัว เช่น เจ้าของภาษาถิ่นเมื่อพบคนถิ่นเดียวกันก็จะ “อู้กำเมือง” “เว้าอีสาน” และ “แล่งใต้” อยู่แล้ว ที่สำคัญคือทุกคนจะต้องภูมิใจในภาษาของตนและไม่ดูถูกกันเอง อีกทั้งภูมิใจว่าเรามีภาษาไทยมาถึง ๗๐๐ กว่าปีมาแล้ว คนไทยทุกคนซึ่งมีใจเป็นไทไม่เป็นทาส ก็รักความเป็นไทยของเราเอง และตระหนักดีเสมอว่าถ้าสิ้นภาษาไทยก็เท่ากับสิ้นชาติไทยด้วย

บรรณานุกรม

กัลยา ดิงศภทิพย์, ม.ร.ว. “ภาษาและภาษาย่อยในประเทศไทย.” เอกสารการสนทนาวิชาการภาษาไทย ๓ หน่วยที่ ๗-๑๕. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๖.
 ชัยสิทธิ์ เศรษฐบุบผา (ผู้เรียบเรียง). ภาษาถิ่นในวรรณคดี. พระนคร: โรงพิมพ์มิตรสยาม, ๒๕๑๔.
 ชอนกลิน พิเศษสกุลกิจ. “การศึกษาภาษาถิ่น.” คู่มือภาษาไทย ๓. พระนคร: หน่วยศึกษานิสิตศึกษกรมฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๑๒.

ธรรมราชาอนุวัตร, พระ และ อนุমানราชาชน, พระยา. จุดหมายใต้ตอบเกี่ยวกับด้วยภาษาไทยระหว่าง พระยาอนุমানราชาชนกับพระธรรมราชาอนุวัตร. เชียงใหม่: พระสังฆการพิมพ์, [ม.ป.ป.].

ปรีชา ช่างขวัญเย็น. “สันภาษาก็ไร้ชาติ.” สารภาษาไทย ๕ (กรกฎาคม-กันยายน, ๒๕๔๘): ๑๑-๒๑. “ภาษาไทยกับความเป็นไทย” ภาษาไทยกับสังคมไทย. รายงานการสัมมนาว่าด้วยภาษาไทย เนื่องในการเฉลิมฉลอง ๗๐๐ ปีลายสี้อไทย พ.ศ. ๒๕๒๖. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ ปรกาศปริทัศน์, ๒๕๒๖.

ภิญโญ จิตต์ธรรม. ภาษาถิ่น. สงขลา: โรงพิมพ์สงขลา, ๒๕๑๓.

ราตรี รัตนารชร. “การศึกษาการช้อนคำในภาษาไทย.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

_____. “การศึกษาภาษาถิ่นในลิลิตพระลอ. รายงานประกอบการศึกษาวิชาสัมมนาภาษาไทย เปรียบเทียบ ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐. (อัดสำเนา)

_____. “บทที่ ๒ สถานภาพและการประมวลความรู้จากการวิจัยด้านภาษาไทยตั้งแต่ต้นถึง พ.ศ. ๒๕๔๔” ใน แนวคิดในการนำงานวิจัยภาษาไทยมาสร้างตำราไวยากรณ์ไทย วิจัยเรื่องนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยประเภทกำหนดเรื่อง ประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๕ จากสำนักคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ สาขาปรัชญา (อัดสำเนา)

_____. วิวัฒนาการของภาษาไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘. วิจิตรนั ภาณุพงศ์. “ความแตกต่างระหว่างภาษาถิ่น.” *Tai Linguistics in Honor of Fang-Kuei Li*. Edited by Thomas W. Gethney and others. Bangkok: Chulalongkorn University, 1976.

ศึกษาธิการ, กระทรวง สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ. วัตถุประสงค์รายการ “ชื่อบ้านนามเมือง”. คู่มือการการสอนเสริมวิชาภาษาไทย ของสถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๕.

สุภาพวรรณ จารุเทวินทร์. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ลิลิตพระลอ” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐. (อัดสำเนา)